

**К. Р. Забродська**  
*Житомирський державний університет імені Івана Франка*  
*Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент О. Ю. Андрушенко*

## **СУБ'ЄКТ У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

*Стаття присвячена дослідженню позиційних особливостей суб'єкта в давньоанглійській мові, а також його частиномовний потенціал на матеріалі англосаксонської епічної поеми «Беовульф».*

*Ключові слова: давньоанглійська мова, суб'єкт, предикат, об'єкт, проклітик, енклітик, традиційна граматики, генеративна граматики, універсалії.*

**Постановка проблеми.** Останні десятиліття позначені посиленням інтересом до вивчення суб'єкта в давньоанглійській мові, оскільки він як мовне явище підіймає низку проблем: від питання стосовно його структурних особливостей до його впливу на порядок слів у реченні. Недостатня розробленість проблеми пояснюється складністю цієї частини мови, необхідністю посилатися на давньоанглійські літературні джерела, синтаксис та граматику. Через це невирішеною досі залишається низка питань, пов'язаних із функціонуванням суб'єкту на ранніх етапах розвитку мов, зокрема в давньоанглійській. Серед останніх досліджень суб'єкта найбільш ґрунтовними є праці К. Гоф, В.М. Бін, Дж. Корбета, Р.М. Хог, Дж. Алгео, Д. Денісона та ін. [10; 4; 11; 9; 1; 7].

Мета дослідження полягає в аналізі суб'єкта в давньоанглійській мові, акцентуючи особливу увагу на те, якою частиною мови він виражався, його позиційні особливості в реченні. Досягненню мети сприяє здійснення аналізу давньоанглійської писемної пам'ятки «Беовульф».

**Виклад основного матеріалу.** Давньоанглійська мова набула свого розвитку на території сучасної Великої Британії у V – XII ст. Останнім часом сформувалося два основні підходи до її вивчення: традиційний [8] і генеративний [9]. У традиційній граматиці вважається, що це мова з відносно вільним порядком слів [8: 14]. В генеративній парадигмі її часто розглядають як мову, що дотримується правила V2. Не зважаючи на різні точки зору, місце давньоанглійського суб'єкта значно варіюється.

Передусім зазначимо, що суб'єкт – це головний член речення, що означає предмет чи особу, які виконують дію. Як правило, у творі «Беовульф» суб'єктом виступали як іменники, так і особові займенники. Проаналізуємо типові приклади:

(1) **Beowulf** wæs bréme Scyldes eafera Scedelandum in [6].

Beowulf was famed Scyld's heir, in Northern lands.

У реченні (1) «*Beowulf*» – простий суб'єкт, виражений іменником у називному відмінку, власна назва, знаходиться в ініціальной позиції. Однак, вже в реченні (2) ми можемо прослідкувати особовий займенник «*ic*» у функції суб'єкта:

(2) hýrde **ic** þæt Ýrse wæs Onelan cwén [6].

I heard that Ýrse was Onela's queen.

Варто зазначити при цьому, що суб'єкту передує предикат «*hýrde*».

У ході нашого дослідження було також виявлено, що поширеними є випадки, коли суб'єкт опускався, а предикат передавав його основні характеристики, про що можна судити за наступним зразком:

(3) þa lædde **mon** forð sumne blinde mon [6].

(4) Wæs Ø ærest læded to Bretta biscopum [6].

Таким чином, у реченні «*þa lædde mon forð sumne blinde mon*» суб'єктом виступає іменник «*mon*», що в реченні (4) опускається, хоча з контексту зрозуміло, хто виконує дію. За сучасними правилами вся фраза загалом мала б мати такий вигляд: «Then someone led forth a blind man. **He** was first led to the priests of the Britons».

Не менш цікавим феноменом давньоанглійської мови є складені суб'єкти, виражені двома чи більше повнозначними словами, такі як «men and women», «a pen and a book». Безперечно, за сучасними нормами, ми могли б замінити подане словосполучення на займенник «*they*», та підібрати відповідну форму дієслова в множині. Напр.:

(5) **A pen** and **some books** **are** in my bag. = **They** **are** in my bag.

Однак, в давньоанглійській мові це речення мало б дещо іншу структуру:

(6) **A pen** **is** in my bag, and **some books**.

У прикладі (6) лише перша частина складеного суб'єкта узгоджується з предикатом, а друга – розташовується в кінці речення. Напр.:

(7) **Beowulf** laid his head on the pillow, and **his comrades** likewise.

Необхідно зазначити, що багато перекладачів роблять помилки при інтерпретації подібних конструкцій. Саме тому, читаючи тексти давньоанглійською мовою, дуже важливо знати, що словосполучення, котрі починаються на *ond/and* після дієслова, є частиною складеного суб'єкта, і мають перекладатися як, наприклад, «Beowulf and his comrades».

У контексті аналізу суб'єкта в давньоанглійській мові, важливо визначити особливості розташування головних та другорядних членів речення, на які він головним чином впливає. Маємо підкреслити, що проблема правильного розташування слів у реченні здавна привертала увагу вчених та лінгвістів. Однак, найбільш ґрунтовно розкрив подане питання Дж. Грінберг. Згідно з його точкою зору, розташування слів обумовлюється трьома основними критеріями:

1. наявністю проклітика чи енклітика;
2. відносним порядком суб'єкта, об'єкта та предиката;
3. позицією прикметника, що характеризує головний іменник.

Стверджуючи, що речення утворюється переважно за моделлю суб'єкт (S) + предикат (V) + об'єкт (O), Дж. Грінберг на основі другого критерію дійшов висновку, що найбільш часто вживаними є VSO, SVO, SOV порядки слів. Лінгвіст зазначав, що I та III типи повністю протилежні один одному у використанні проклітиків та енклітиків. Для I типу характерним є використання іменнико-прикметникового порядку, в той час як у III типі цей критерій не змінює структуру речення.

Матеріали здійсненого дослідження дозволили Дж. Грінбергу встановити наступні універсалії:

- У декларативному реченні іменний суб'єкт завжди передуватиме об'єкту.
- Для речень із прийменниками характерний VSO порядок слів.
- У реченнях з енклітиками, порядок слів буде SOV.
- У більшості випадках, VSO тип передбачає наявність прикметника після іменника.
- Описовий прикметник передує іменнику, вказівному займеннику та числівнику.

Вищенаведені висновки були викладені на Рис 1.

1a.	VSO	SVO	SOV	other	1c.	NAdj	AdjN	other
Postp	0	3	11	0	DemN	12	7	0
Prep	6	10	0	0	NDem	11	0	0
other	0	0	0	0	other	0	0	0

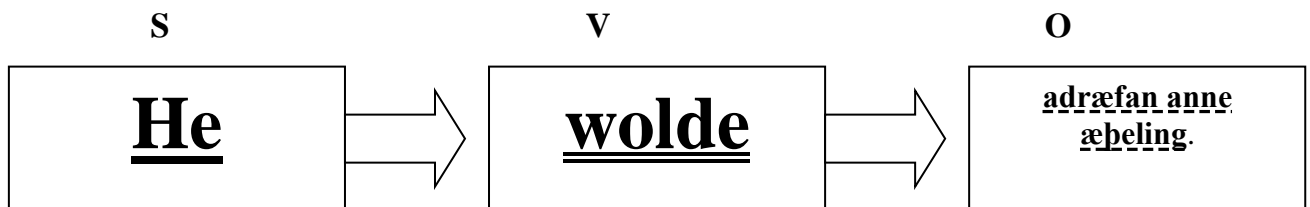
  

1b.	VSO	SVO	SOV	other	1d.	NAdj	AdjN	other
AdjN	0	5	6	0	NumN	8	10	0
NAdj	6	8	5	0	NNum	11	0	0
other	0	0	0	0	other	0	0	0

Рис. 1: Greenberg's (1963) sample

Загалом, вчення Дж. Грінберга значним чином сприяло дослідженню давньоанглійської мови вцілому, та позиційних особливостей суб'єкта зокрема.

Аналіз мовного матеріалу показав, що суб'єкт у реченні міг передувати предикату, або слідувати за ним. Однак, у більшості випадків предикат займає другу позицію у реченні (V2).



Гіпотетично можна стверджувати, що речення давньоанглійської мови характеризувалося декількома моделями порядку слів: SVO, SOV, VSO, VOS, OSV, OVS. Однак, найбільш вживаними були лише три з них – SVO, VSO, SOV – що, переважно, були взаємозамінними:

- (8) a. Beowulf's comrades drew their swords – SVO.
- b. Drew Beowulf's comrades their swords – VSO.
- c. Beowulf's comrades their swords drew – SOV.

Л.Д. Залеська розглядає вищенаведені порядки слів як прямий, непрямий та аналітичний. Найпоширенішим, безперечно, був прямий порядок (SVO). Наприклад:

- (9) He wolde adræfan anne æþeling [6].

He wanted to banish a prince.

Варто звернути увагу, що існує певна тенденція щодо вживання прямого та інверсованого порядку слів. Так, коли іменник виступав у ролі суб'єкта, то використовувався переважно порядок SVO, а якщо ж займенник – SOV:

- (10) Fæder hæfde þa of þe ofslog þone aldormon [6].

Father had it until he killed the ealdorman.

(11) **hé** to héalle géong [6].

he went to the hall

Нами встановлено, що предикат передував суб'єкту у випадках, коли речення починалося з прислівників **þā** «**then**», **þonne** «**then**», **þær** «**there**», **þanon** «**thence**», **þider** «**thither**», заперечного прислівника «**ne**», і сполучників «**and/ond**» та **ac** «**but**». Окрім того, саме такий порядок слів властивий запитанням, незалежно від наявності питального слова. Загалом, таке явище дістало назву «інверсія». Проаналізуємо типові приклади:

(12) Ðā cwæð Drihten tō Caine: «Hwær is Abel ðīn brōðor?» [6].

Then the Lord said to Cain: «Where is Abel, your brother? »

(13) Gewát ðá néosian syþðan niht becóm [6].

He then went to visit and see when night came

На початку речень (12) та (13) розташований прислівник «*þā*», який відразу після себе вимагає предикат, завдяки чому суб'єкт змінює свою звичайну позицію. Поряд із цим, подібна тенденція простежується в реченні (14), проте на початку речення знаходиться питальне слово «*Hū*», за яким слідує предикат «*mæg*», і вже потім суб'єкт «*ealda mann*».

(14) Hū mæg se ealda mann eft bēon ācenned? [6]

How can the old man be born again?

Такий порядок слів також використовувався і для наказів:

(15) Ārwurða fæder! [6]

Honor father!

До того ж, досить часто переміщення предиката в ініціальну позицію пов'язане із інформацією, що надається у висловлюванні. Так, у поемі «Беовульф» V1 використовується на початку нового розділу, де висвітлюються важливі епізоди чи вводяться нові герої. Прикладом можуть слугувати наступні речення:

(16) Geseah ðá on searwum sigeéadig bil ealdsweord eotenisc ecgum þýhtig [6].

He saw then among the arms a victory-blessed bill, an old giantish sword with firm edges

(17) Hwæt! Wé Gárdena in géardagum þéodcyninga þrym gefrúnon [6].

Listen! We of the Spear-Danes in the days of yore, of those clan-kings heard of their glory.

(18) Gewát ðá néosian syððan niht becóm héan húses [6].

He then went to visit and see when night came the high house

Зразки (16) – (18) підтверджують, що давньоанглійській мові притаманні схожі із сучасною мовою позиційні особливості. Так, відлунням VSO порядку слів у англійській мові є вирази «Hardly did she open the door when...», «Never can it be done that...» чи «Then came a loud sound from the sky above», що використовуються для емоційного підсилення висловлювання.

Варто також згадати й питальні речення, для яких непрямої порядок слів залишається характерним: Sport contributes greatly to our health. – Does sport contribute to our health? What contributes greatly to our health?

У підрядних реченнях суб'єкт зазвичай знаходився на початку речення, предикат – в кінці, а другорядні члени речення – між головними. Проілюструємо це прикладами (19) – (20):

(19) þá hie tó sele furðum in hyra gryregeatwum gangan cwómon [6].

As they to the hall straight in their grim gear came marching.

(20) Se Iouis wæs swā swīðe gāl þæt hē on hys swustor ġewīfode [6].

This Jove was so very lustful that he married his sister.

Висновки. Як показує дослідження, суб'єкт у давньоанглійській мові виражається іменником чи займенником. Доволі часто суб'єкт взагалі опускається. Аналіз поеми «Беовульф» показав, що він міг займати різні позиції в реченні, що безпосередньо пов'язано з метою висловлювання, типом речення та частиною мови, якою був виражений суб'єкт. Отримані результати дають можливість припустити, що позиційні варіації суб'єкта залежать від інформаційної структури речення, що є перспективою подальших досліджень.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Algeo John. The Origins and Development of the English Language / John Algeo. – Wadsworth Publishing, 2009. – 368 p.
2. Baker P. The Electronic Introduction to Old English: URL: <http://www.wmich.edu/medieval/resources/IOE/index.html>, 2003.
3. Baugh A. C. A History of English Language / A. C. Baugh. – L.: Routledge, 2002. – 447 p.

4. Bean M. The Development of Word Order Patterns in Old English / M. Bean. – Beckenham: Croom Helm Ltd, 1983. – 150 p.
5. Bech K. Word Order Patterns in Old and Middle English: A Syntactic and Pragmatic study / K. Bech. – PhD thesis, University of Bergen, Dept of English, 2001. – 227 p.
6. Beowulf [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.heorot.dk/beowulf-rede-text.html>
7. Denison D. A History of the English Language / D. Denison, R. Hog. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006. – 512 p.
8. Diamond Robert E. Old English grammar & reader / Robert E. Diamond – Wayne State University Press, 1970 – 304 p.
9. Hog R. M. An Introduction to Old English / R. Hog. – Oxford: OUP, 2003. – 176 p.
10. Hough Carole, Corbett John. Beginning Old English / Carole Hough, John Corbett. – Palgrave Macmillan, 2006. – 240 p.
11. Hough C., Corbett J. Beginning Old English / Carole Hough, John Corbett. – Palgrave Macmillan: Basingstoke, 2013. – 264 p.
12. Lundskær-Nielsen Tom. Prepositions in Old and Middle English / Tom Lundskær-Nielsen. – Odense University Press, 1993. – 206 p.
13. Залеская Л.Д., Матвеева Д.А. Пособие по истории английского языка для заочных отделений факультетов английского языка педагогических институтов / Л.Д. Залеская, Д.А. Матвеева. – М.: Высш. шк., 1984. – 111с.